

Procesní započtení ve směnečném rozkazním řízení

RADIM CHALUPA*

The Procedural Offsetting in the Bill-of-Exchange Order Proceedings

Summary: *The article deals with the defence of the defendant in the bill-of-exchange order proceedings, which is led by the offsetting of a claim. The author questions the correctness of the current decision-making practice of the Supreme Court of the Czech Republic, which has repeatedly decided that the defence by the offsetting of the claim after the issue of a bill-of-exchange order may not be admitted. The legal opinion of the Supreme Court on the impossibility of claiming the objection of the offsetting of the claim after a bill-of-exchange order is issued and before a court decides whether it should be maintained or set aside is justified by the fact that only the factual situation at the time of the issue of the bill-of-exchange order should be taken into account. The author comes up with the idea that the defence against the claim can be based on "procedural offsetting", which is the procedural act of the defendant, which deals with the facts that existed at the time of issue of the bill-of-exchange order – that is the reason to accept the possibility of this kind of defence. The author argues with the interpretation of the provisions of the Section 98 of the Civil Procedure Code, which is presented by the other authors in such a way that the above-mentioned provision gives the opportunity to the set-off objection, which must be based on the assertion of the previous substantive set-off. The author presents a new view of the aforementioned Section 98 of the Civil Procedure Code that, in his belief, regulates the procedural set-off of the claim claimed by a plaintiff, which is the nature of a procedural act whereby the defendant claims his counterclaim in real time for offset against the claim claimed by the plaintiff; this legal opinion is supported by an extensive argumentation.*

Key words: *offsetting, substantive offsetting, procedural offsetting, bill-of-exchange order proceedings, bill-of-exchange order, counterclaim, right to a fair trial*

Směnečné rozkazní řízení vykazuje celou řadu specifíků, několik z nich představuje významné omezení žalovaného při obraně proti uplatněnému směnečnému nároku. Povahu a průběh směnečného rozkazního řízení zásadním způsobem ovlivňuje striktní koncentrace tohoto procesu, která žalovanému znemožňuje vymezit obranu proti nároku, jež soud přiznal směnečným platebním rozkazem, po uplynutí 15denní lhůty pro podání námitek. Rozhodující aspekt směnečného rozkazního řízení představuje okolnost, že směnečný platební rozkaz není v důsledku podání námitek proti tomuto rozhodnutí zrušen. Tento koncepční faktor se promítá do celé řady atributů řízení, zejména do faktu, že soud rozhoduje na základě skutkového

stavu, jenž existoval v okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu. Všechny výše uvedené aspekty směnečného rozkazního řízení vycházejí z ustanovení § 175 OSŘ¹ a lze konstatovat, že se v řízení prosazují v souladu se zákonem. Na jejich adresu neváhám podotknout, že jsou minimálně problematické a že ze směnečného rozkazního řízení činí procesní prostředí, které svým účastníkům neposkytuje prostor pro uplatnění jejich procesních práv.²

Některá specifika směnečného rozkazního řízení soudy dovozují přesto, že ze zákona nevyplývají. Zdaleka ne všechny závěry judikatury tudíž považují za správné. Z „pera soudů“ pochází „zákaz“ možnosti vedení obrany proti nároku, jenž byl přiznán směnečným

* Autor působí jako advokát a jako odborný asistent na katedře občanského práva na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. E-mail: radim.chalupa.ak@gmail.com.

¹ Některé jsou v § 175 OSŘ zakotveny výslovně, některé jsou dovozovány.

² K negativnímu vlivu specifické koncentrace směnečného rozkazního řízení na postavení žalovaného viz CHALUPA, R. Koncentrace směnečného rozkazního řízení: Černá díra na spravedlnost. *Jurisprudence*, 2015, č. 1, str. 24–36; též CHALUPA, R. *Směnka v soudním řízení*. Praha 2017, str. 134–160.

platebním rozkazem, procesním započtením. Soudy dovodily, že žalovaný ve směnečném rozkazním řízení nemá možnost bránit se proti uplatněnému nároku započtením. Názorový směr, na němž je založena aktuální rozhodovací praxe, která žalovaného krátí na jeho právech, neboť mu bez zákonné opory znemožňuje uplatnit relevantní obranu proti uplatněnému nároku, se soudy nesdílím. Předkládám tudíž polemiku s argumentací, na níž je výše naznačená rozhodovací praxe soudů založena.

Započtení ve směnečném rozkazním řízení a rozhodovací praxe soudů

Rozhodovací praxe soudů v otázce možnosti vést ve směnečném rozkazním řízení obranu započtením nebyla jednotná. Vrchní soud v Praze obranu započtením proti nároku přiznanému směnečným platebním rozkazem připouštěl,³ Vrchní soud v Olomouci uvedenou obranu naopak shledal nepřipustnou.⁴ Nejvyšší soud ČR vyslovil právní závěr, že obranu započtením po vydání směnečného platebního rozkazu nelze připustit; toto své rozhodnutí považoval za natolik významné a určující další směr rozhodování, že je publikoval ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek. Shledávám nezbytným uvést, že rozhodovací praxi Nejvyššího soudu ČR je třeba považovat za konstantní, neboť rozhodnutí založená na stejném právním názoru vydává tento soud opakovaně.⁵ V právní větě rozsudku ze dne 26. července 2007, vydaného v řízení pod sp. zn. 29 Odo 63/2006, Nejvyšší soud ČR k možnosti obrany započtením po vydání směnečného platebního rozkazu uvádí: „K námitce započtení uplatněné po vydání směnečného platebního rozkazu soud při rozhodování o tom, zda směnečný platební rozkaz ponechá v platnosti, nepřihlíží.“⁶

Uvedený právní závěr soud odůvodnil následovně:

- „započtení bylo v dané věci učiněno v rámci námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu, tj. po jeho vydání, již tato okolnost sama o sobě činí takovou procesní obranu nedůvodnou, s tím, že případný zánik závazku po vydání směnečného platebního

rozkazu může mít význam pouze pro exekuční řízení“;

- „účelem řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu je přijetí závěru, zda směnečný platební rozkaz byl vydán právem (a bude ponechán zcela nebo zčásti v platnosti) nebo zda námitky žalovaného jsou důvodné (a platební rozkaz bude třeba zcela či zčásti zrušit)“;
- „z povahy a účelu řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu pak vyplývá, že správnost takového platebního rozkazu je nutné posuzovat podle stavu, který zde byl v okamžiku jeho vydání“.

Kritika rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 63/2006

Rozhodnutí považuji za věcně nesprávné. S právním názorem, na němž je založeno, se neztotožňuji z následujících důvodů:

- a) Obvyklý a dlouhodobě zavedený průběh směnečného rozkazního řízení je takový, že soud v následném námitkovém řízení zkoumá, zda jsou námitky uplatněné žalovaným důvodné, na základě čehož směnečný platební rozkaz buď ponechá v platnosti, nebo zruší, případně učiní v dílčím rozsahu oboje. Existuje však i možnost, že žalovaný uplatní obranu, v jejímž důsledku je nezbytné směnečný platební rozkaz zrušit, přestože byl vydán důvodně. Zpochybnění existence uplatněného nároku nelze považovat za jedinou možnou procesní obranu proti nároku, jenž byl přiznán směnečným platebním rozkazem. Občanský soudní řád žalovaným umožňuje bránit se proti uplatněnému nároku i vzájemnou žalobou a procesním započtením. Rozhodnutí, jehož věcnou správnost v této své úvaze zpochybňuji,⁷ s možnostmi obrany, jež jsou zakotveny v ustanoveních § 97 OSŘ (vzájemná žaloba) a § 98 OSŘ (procesní započtení), však zjevně nepočítá.
- b) Při posuzování důvodnosti přiznání nároku směnečným platebním rozkazem soud vychází ze skutkového stavu, který existoval v okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu, nemůže však nezohledňovat

³ Obranu započtením ve směnečném rozkazním řízení Vrchní soud v Praze připustil v rozhodnutích sp. zn. 5 Cmo 753/95 ze dne 26. 2. 1996 a sp. zn. 5 Cmo 430/94 ze dne 9. 3. 1995.

⁴ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. 7 Cmo 159/2002 ze dne 15. 6. 2004.

⁵ Viz například rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 3204/2008 ze dne 30. 11. 2009 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 6046/2016 ze dne 30. 8. 2017.

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR byl publikován ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR pod číslem 31/2008.

⁷ Výše v textu konstatovaný rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 63/2006.

změny procesního stavu, jež v řízení nastaly po uvedeném okamžiku.⁸ Závěr dovolačího soudu obsažený ve zpochybněném rozhodnutí, že „správnost“ směnečného platebního rozkazu je nutné posuzovat podle stavu, který byl v okamžiku jeho vydání, tak nemohu považovat za korektní, neboť vychází z předpokladu, že meritorní posouzení věci je uzavřeno nejen vůči vlivu skutkových okolností, jež nastanou po vydání směnečného platebního rozkazu, ale i vůči procesním úkonům účastníků realizovaným po vydání uvedeného rozhodnutí. Zafixování procesního stavu řízení k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu však nelze aplikovat v žádném řízení, tedy ani v jeho směnečné rozkazní variantě.

- c) Znemožnění vést obranu proti směnečnému nároku, jenž byl přiznán směnečným platebním rozkazem, cestou procesního započtení představuje zásah do práva žalovaného na spravedlivý proces.

Dříve, než předložím podrobnou argumentaci, kterou podložím výše uvedené závěry, jimiž zpochybňuji výše uvedené rozhodnutí, prezentuji stručný popis a rozbor procesního započtení.

Procesní započtení

Započtení lze realizovat cestou hmotněprávního jednání, ke kompenzačnímu projevu však lze přistoupit i v rámci řízení.⁹ Projev vůle směřující k zániku nároků započtením, jenž účastník řízení provede přímo v řízení (dále rovněž „procesní započtení“), je obranou procesní aktivitou žalovaného, která se uskutečňuje v rovině procesního vztahu s tím, že se samozřejmě promítá i do věcné legitimace (hmotněprávního uspořádání vztahu mezi žalobcem a žalovaným).

Započtení lze uskutečnit a procesně zohlednit ve třech možných relacích procesní a hmotněprávní roviny:

- v řízení je možné se námitkou dovolat započtení, jež bylo uskutečněno před řízením,
- v řízení je možné se námitkou dovolat započtení, jež bylo uskutečněno mimo řízení, ale v jeho průběhu,
- započtení lze realizovat přímo v rámci řízení.¹⁰

V literatuře převládá názor, že i v případě započtení realizovaného přímo v řízení se jedná o vznesení námítky započtení, které je uskutečněno tvrzením hmotněprávní kompenzace.¹¹ Polemiku s těmito názory předložím dále v textu. Započtení uskutečněné v rámci řízení však není a nemůže být jen pouhým tvrzením o skutkovém stavu, jedná se totiž o přímo učiněný projev vůle směřující k započtení. Uplatnění protinároku k započtení tak nemá povahu využití námítky započtení; nejedná se totiž o pouhé předestření skutkových okolností, nýbrž o přímý kompenzační projev uskutečněný cestou procesního úkonu (jednání), jenž směřuje k zániku žalobou uplatněného nároku a vzneseného protinároku, a to primárně v procesním vztahu s následným dopadem do hmotněprávní roviny.

Procesní započtení je tedy procesním úkonem (jednáním), jež je třeba odlišovat od vznesení námítky neexistence nároku, kterou se žalovaný dovolává dříve uskutečněného hmotněprávního započtení.¹² Obrana vedená procesním započtením neatakuje existenci uplatněného nároku žalovaného v okamžiku zahájení řízení, snaží se však dosáhnout zániku uplatněného nároku procesní kompenzací.

Názor, že ustanovení § 98 OSŘ „jen umožňuje“ dovolat se hmotněprávního započtení, převládá, předložím tudíž podrobnější polemiku s tímto většinovým pohledem na procesní obranu kompenzací. Závěr, že ustanovení § 98 OSŘ představuje regulaci dovolání

⁸ Po vydání směnečného platebního rozkazu.

⁹ Shodně DVOŘÁK, B. Námitka započtení. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 8, str. 268: „Není samozřejmě vyloučeno, aby kompenzační projev byl učiněn přímo v řízení, a to např. ústně při jednání nebo v písemném podání adresovaném soudu, v němž jej žalovaný zároveň uplatňuje na svou obranu proti žalobcovu nároku.“

¹⁰ Shodně tamtéž: „Z uvedeného pohledu můžeme rozlišovat námitku započtení vycházející z kompenzačního projevu učiněného a) již před zahájením civilního řízení, b) po zahájení řízení, avšak mimo něj, a c) po zahájení řízení přímo v jeho rámci.“

¹¹ Tamtéž, str. 267: „Oproti tomu představuje námitka započtení uplatnění zániku vzájemných pohledávek v probíhajícím procesu. Její podstatou je skutkové tvrzení žalovaného o učiněném kompenzačním projevu, který má (měl) za následek zánik vzájemných pohledávek.“ Dále DVOŘÁK, B. In: Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*, Praha 2016, str. 403–404: „Námitka započtení je jednou z forem obrany žalovaného proti žalobcem uplatněnému procesnímu nároku. Jde o procesní úkon, jehož podstatou je tvrzení žalovaného o učiněném kompenzačním projevu, který má (měl) za následek zánik pohledávky žalobce.“

¹² Opačně B. DVOŘÁK – viz předchozí poznámku. Taktéž opačně L. DRÁPAL in DRÁPAL, L. – BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*, Praha 2009, str. 639: „Nejde tedy o podání vzájemné žaloby ve smyslu § 97; účelem § 98 je stanovit, za jakých podmínek se považuje (ze zákona) hmotněprávní úkon žalovaného (jeho námitka započtení) za vzájemnou žalobu, a kdy jde jen o obranu proti žalobě.“ Opačně rovněž SVOBODA, K. *Občanský soudní řád: Komentář*. 2. vyd. Praha 2017, str. 409: „Námitkou započtení je procesní obrana mající povahu právního jednání hmotného práva (§ 1982 ObčZ), jejím prostřednictvím chce žalovaný dosáhnout plného nebo částečného zamítnutí žaloby, nikoliv však pozitivního plnění ve svůj prospěch.“ Opačně i J. JIRSA in *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1. 2. 2016. Kniha II. § 79–180 občanského soudního řádu*. 2., upr. a dopl. vyd. Praha 2016, str. 110: „Námitka započtení je instrument hmotného práva lišící se v procesní rovině od vzájemné žaloby také tím, že žalovaný nárok žalobce uznává, tvrdí však, že má proti němu pohledávku, v důsledku které je třeba žalobu zamítnout (pokud by chtěl přisoudit více, jednalo by se o vzájemnou žalobu).“

se hmotněprávního započtení, neodpovídá ani smyslu, ani logice úpravy. Pokud by započtení upravené v ustanovení § 98 OSŘ mělo být jen pouhým dovoláním se dříve uskutečněného započtení, byla by úprava obsažená v uvedeném ustanovení (§ 98 OSŘ) nadbytečná, neboť vznesení námitky neexistence nároku v řízení, jež je odůvodněna jeho zánikem v důsledku hmotněprávního započtení, lze bez dalšího uskutečnit pouhým tvrzením hmotněprávní kompenzace a odkazem na existenci hmotněprávní protinormy, ve směnečném rozkazním řízení pak námitkami proti směnečnému platebnímu rozkazu v režimu ustanovení § 175 OSŘ. Pokud by obrana vymezená v § 98 OSŘ představovala jen pouhou možnost dovolat se dříve uskutečněného hmotněprávního započtení, pak by bylo namístě, aby procesní předpis obsahoval i úpravu námitky zaplacení dluhu nebo námitky zániku dluhu z jakéhokoli jiného důvodu, což zjevně nečiní. Kompenzace není tak výjimečným způsobem zániku závazku, aby uplatnění námitky neexistence uplatněného nároku, jež má svůj původ v předchozím hmotněprávním započtení, muselo mít svoji samostatnou svébytnou procesní úpravu.

Výklad § 98 OSŘ, podle něž uvedené ustanovení vytváří prostor pro uplatnění námitky dříve uskutečněného hmotněprávního započtení, koliduje s dikcí této normy, která v první větě uvádí: „Vzájemným návrhem je i projev žalovaného, jímž proti žalobci uplatňuje svou pohledávku k započtení [...]“. Pokud žalovaný v souladu s § 98 OSŘ uplatňuje pohledávku k započtení, nemůže obrana započtením spočívat jen v pouhém konstatování již uskutečněného hmotněprávního započtení. Dřívějším hmotněprávním započtením by pohledávka zanikla, jak by ji tedy mohl žalovaný uplatnit k započtení? Ustanovení § 98 OSŘ přitom jasně konstatuje přítomný čas uskutečnění kompenzačního úkonu. Neexistující již dříve zaniklou pohledávku k započtení uplatnit nelze, neboť pohledávka již neexistuje.

Ve vztahu k polemice, zda ustanovení § 98 OSŘ upravuje „procesní započtení“, nebo jen vytváří procesní předpoklady pro uplatnění námitky vycházející z předchozí hmotněprávní kompenzace, považuji za významně indikativní rozhodnutí R 21/1999, jehož právní věta zní: „Námitku započtení, která

představuje ve smyslu ustanovení § 98 o. s. ř. jen obranu proti žalobě, lze uplatnit bez ohledu na to, že pohledávka namítaná k započtení je předmětem jiného řízení před soudem.“¹³ Z uvedeného rozhodnutí vyplývá, že pohledávka využitá k započtení dle ustanovení § 98 OSŘ může být současně uplatňována v jiném řízení. Jak by ovšem v jiném řízení mohla být uplatňována pohledávka, která dříve zanikla hmotněprávním započtením? Z rozhodnutí R 21/1999 tedy jasně vyplývá, že kompenzační obrana, jež je vedena v intencích ustanovení § 98 OSŘ, musí být uskutečněna uplatněním existující pohledávky k započtení, tedy kompenzací realizovanou v přítomném čase. Započtení provedené uplatněním existující pohledávky nemůže být z podstaty věci námitkou, jež poukazuje na dříve uskutečněné hmotněprávní započtení, neboť dříve provedená hmotněprávní kompenzace způsobila zánik obou vzájemných pohledávek.

Mám za to, že významnou argumentační podporu pro závěr, že ustanovení § 98 OSŘ upravuje „procesní započtení“, poskytuje rozbor námitky započtení předložený B. Dvořákem v již výše zmiňovaném článku *Námitka započtení*¹⁴, konkrétně v následující pasáži (byť tento autor k otázce zaujímá odlišný postoj¹⁵): „Z uvedeného pohledu můžeme rozlišovat námitku započtení vycházející z kompenzačního projevu učiněného a) již před zahájením civilního řízení, b) po zahájení řízení, avšak mimo něj, a c) po zahájení řízení přímo v jeho rámci.“

Za stěžejní považuji Dvořákem předloženou klasifikaci možných režimů započtení. Jak jsem již uvedl výše, plně se s předstřeňným členěním možných procesních režimů započtení ztotožňuji. Dovožuji z něj však závěry odlišující se od závěrů citovaného autora. B. Dvořák k ustanovení § 98 OSŘ uvádí: „Námitka započtení je jednou z forem obrany žalovaného proti žalobcem uplatněnému procesnímu nároku. Jde o procesní úkon, jehož podstatou je tvrzení žalovaného o učiněném kompenzačním projevu, který má (měl) za následek zánik pohledávky žalobce.“¹⁶ V reakci na oba citované texty se ptám: Jaký by existoval rozdíl mezi započtením uskutečněným „v průběhu řízení mimo řízení“ a mezi započtením uskutečněným „v průběhu řízení v rámci řízení“, pokud by se v obou

¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 2 Cdon 1506/96 ze dne 2. 6. 1998.

¹⁴ DVOŘÁK, B. *Námitka započtení*, str. 267–272.

¹⁵ DVOŘÁK, B. *Námitka započtení*, str. 267: „Oproti tomu představuje námitka započtení uplatnění zániku vzájemných pohledávek v probíhajícím procesu. Její podstatou je skutkové tvrzení žalovaného o učiněném kompenzačním projevu, který má (měl) za následek zánik vzájemných pohledávek.“

¹⁶ B. Dvořák in Lavický, P. a kol., c. d., str. 403–404.

případech jednalo o započtení hmotněprávní? Odpověď je nasnadě. Mezi oběma druhy kompenzace by nebylo možné najít žádnou diferenci. Proč tedy rozlišovat mezi dvěma totožnými způsoby uplatnění protipohledávky? Jsem přesvědčen o tom, že mezi projevy vůle směřujícími k započtení, jež byly učiněny v rámci řízení a mimo něj, existuje zásadní rozdíl, jenž spočívá právě ve faktu, že kompenzační projev uskutečněný mimo řízení má hmotněprávní režim a kompenzační projev uskutečněný v řízení má povahu procesního započtení.

Polemika s dalšími publikovanými názory

L. Drápal k ustanovení § 98 OSŘ uvádí, že „účelem § 98 je stanovit, za jakých podmínek se považuje (ze zákona) hmotněprávní úkon žalovaného (jeho námitka započtení) za vzájemnou žalobu, a kdy jde jen o obranu proti žalobě“.¹⁷ S uvedeným závěrem L. Drápala se neztotožňuji z následujících důvodů: V první řadě nelze uplatnění pohledávky k započtení považovat za pouhý odkaz na dříve uskutečněnou kompenzaci. Stejnou důležitost přikládám i argumentu, že vzájemná žaloba je procesním jednáním (úkonem) a musí být uskutečněna v reálném čase. Je zcela vyloučeno, aby žalovaný dříve uskutečněný kompenzační hmotněprávní úkon v řízení úspěšně prezentoval jako aktuálně uskutečněný procesní úkon. Je vyloučeno, aby v minulém čase provedené hmotněprávní započtení bylo považováno za vzájemnou žalobu, která je procesním jednáním, jež navozuje procesní stav, v jehož rámci soud rozhoduje o dvou žalobách.¹⁸ Považuji za nemyslitelné, aby pouhé konstatování v minulosti realizovaného hmotněprávního započtení mělo právní účinky žaloby (byť žaloby vzájemné). Pokud je totéž jednání (uplatnění protipohledávky k obraně proti nároku) v závislosti na kvantitativním kritériu v jednom případě vzájemnou žalobou a podruhé započtením a pokud za vzájemnou žalobu nelze považovat odkaz na předchozí hmotněprávní započtení, proč by započtení mělo mít odlišný režim?

K. Svoboda k ustanovení § 98 OSŘ uvádí: „Námitkou započtení je procesní obrana mající povahu právního jednání hmotného

práva (§ 1982 ObčZ), jejím prostřednictvím chce žalovaný dosáhnout plného nebo částečného zamítnutí žaloby, nikoliv však pozitivního plnění ve svůj prospěch.“¹⁹ S uvedeným závěrem K. Svobody se neztotožňuji z následujících důvodů: Nemyslím si, že v civilním řízení lze uskutečnit procesní obranu hmotněprávním jednáním. Hmotněprávní jednání mohou být uskutečňována i v průběhu řízení, jedním z klíčových diferenciačních znaků mezi hmotněprávním a procesním jednáním realizovaným v průběhu řízení je fakt, že procesní jednání je uskutečněno v řízení a hmotněprávní jednání mimo řízení. Podle mého přesvědčení tak nelze v rámci řízení uskutečnit hmotněprávní jednání.

J. Jirsa k ustanovení § 98 OSŘ uvádí: „Námitka započtení je instrument hmotného práva lišící se v procesní rovině od vzájemné žaloby také tím, že žalovaný nárok žalobce uznává, tvrdí však, že má proti němu pohledávku, v důsledku které je třeba žalobu zamítnout (pokud by chtěl přisoudit více, jednalo by se o vzájemnou žalobu).“²⁰ Příliš nerozumím úvaze, že se započtení jako nástroj hmotného práva v procesní rovině liší od vzájemné žaloby. Na rozdíl od Jirsy zastávám názor, že „hmotněprávní námitku započtení“ lze jen stěží porovnávat se vzájemnou žalobou, jež je procesním jednáním (úkonem) žalovaného, neboť mezi těmito dvěma jednáními existuje nedostatečné množství komparovatelných znaků. Nenalézám důvod, pro který by měla být samotná existence pohledávky za žalobcem důvodem k zamítnutí žaloby, jak v komentáři uvádí Jirsa; snad že by žalovaný navrhoval zamítnutí žaloby z důvodu kompenzace (což v komentáři zmíněno není). Podle Jirsy je námitka započtení hmotněprávním instrumentem, což by znamenalo, že kompenzační úkon byl uskutečněn mimo řízení a že žalovaný následně argumentuje zánikem uplatněného nároku započtením. V tom případě by ale žalovaný nemohl důvodně tvrdit existenci pohledávky za žalobcem, neboť ta již musela předchozím započtením zaniknout. Argumentaci Jirsy považuji za vnitřně rozpornou, neboť „tvrzení žalovaného, že má pohledávku za žalovaným“, nelze smysluplně považovat za pouhý odkaz na předchozí hmotněprávní kompenzaci, kterou pohledávka dříve zanikla.

¹⁷ L. Drápal in DRÁPAL, L. – BUREŠ, J. a kol., c. d., str. 639: „Nejde tedy o podání vzájemné žaloby ve smyslu § 97.“

¹⁸ Shodně A. Winterová: „[...] cestu vzájemné žaloby musí žalovaný volit jen tehdy, uplatňuje-li více, než co uplatnil žalobce. Tedy žádá-li nejen, aby žalobcova žaloba byla zamítnuta (protože nárok žalobcův zanikl započtením), ale aby jemu (žalovanému) byl přisouzen rozdíl. [...] soud rozhoduje o dvou žalobách, které mají i samostatný osud, o obou ve výroku rozsudku.“ WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 3., aktualiz. vyd. Praha 2007, str. 203.

¹⁹ SVOBODA, K., c. d., str. 409.

²⁰ J. Jirsa in *Občanské soudní řízení*, str. 110.

Všechny výše uvedené závěry Dvořáka, Drápala, Svobody a Jirsy jsou jen stručnými konstatováními hmotněprávní podoby započtení dle § 98 OSŘ. Jelikož tyto závěry neobsahují ani náznak vysvětlení, proč se má jednat o námitku založenou na předchozím hmotněprávním jednání, ani podrobnější argumentační podporu uvedeného názoru, nelze s takto vyslovenými názory polemizovat detailněji. Přesto bych svoji reakci nechtěl předložit taktéž ve formátu neodůvodněných konstatování. Připojuji tudíž všeobecnou argumentaci podporující můj opačný názor.

Jestliže je projev žalovaného, jímž uplatňuje proti žalobci pohledávku k započtení, za určitých předpokladů (v případě, že neuplatňuje žalobce v návrhu více) vzájemným návrhem, nelze jej chápat jinak než jako procesní počin. Jedná se stále o tentýž úkon – o uplatnění pohledávky k započtení. Pokud je tento úkon vzájemným návrhem – tedy procesním úkonem (jednáním) – v případě, že nepřekračuje žalobcův nárok, musí být nezbytně procesním jednáním i v situaci, kdy projev žalovaného, jenž směřuje k uplatnění pohledávky k započtení, překračuje nárok žalobce. Odporuje zásadám elementární logiky, aby určité jednání mělo charakter procesního úkonu v případě, že je jím k započtení uplatněna pohledávka ve výši např. 100 Kč, a nemělo stejnou charakteristiku (povahu procesního jednání), pokud by byla uplatněna pohledávka ve výši 101 Kč. Ustanovení § 98 OSŘ tedy zcela jistě považuje projev žalovaného, jímž proti žalobci uplatňuje svou pohledávku k započtení, za procesní úkon (jednání).

Ustanovení § 98 OSŘ pracuje s jednáním uskutečněným v přítomném čase – s aktuálně uskutečněným uplatněním existující pohledávky k započtení, nikoli s tvrzením minulého děje, že žalovaný již dříve započítal. Předmětná norma tak nemůže pomýšlet na obranu založenou na dřívějším hmotněprávním započtení, jelikož by tato obrana nemohla být chápána jako uplatnění pohledávky k započtení – tu by totiž žalovaný již neměl k dispozici.

Výše uvedené shrnuji tak, že ani po usilovné snaze neshledávám žádný důvod, pro který by projev žalovaného, jímž proti žalobci uplatňuje svou pohledávku k započtení, měl být (nebo dokonce vůbec mohl být) chápán jako pouhé tvrzení, že žalovaný dříve započítal svoji pohledávku proti pohledávce žalobce. S ohledem na možnost, že uplatnění pohledávky k započtení je při překročení limitu žalobcem uplatněného nároku vzájemným

návrhem, se ptám: Jak by takové tvrzení, že již bylo dříve započteno, mohlo být vzájemným návrhem? Vzájemný návrh je procesním úkonem (jednáním), jímž žalobce uplatňuje v reálném čase existující nárok. Nikdy a za žádných okolností nemůže být vzájemný nárok koncipován jinak než jako uplatnění existujícího nároku žalovaného proti nároku žalobce cestou podání žaloby (žaloby vzájemné). Pokud by byl správný názor autorů, jež jsem výše citoval (že se jedná o pouhé uplatnění námitky neexistence nároku, jenž dříve zanikl započtením), nikdy by taková obrana nemohla mít podobu smysluplně uplatněného vzájemného nároku – ustanovení § 98 OSŘ ale předmětnou obranu (při překročení limitu žalobcem uplatněného nároku) za vzájemnou žalobu považuje.

Uznání nároku jako paralela k procesnímu započtení

Mám za to, že stávající hodnocení ustanovení § 98 OSŘ, podle něž lze procesní obranu započtením vést jen poukazem na dříve uskutečněné hmotněprávní započtení a podle něž uvedené ustanovení jen vytváří procesní platformu pro uplatnění námitky neexistence nároku, jenž zanikl hmotněprávní kompenzací, je dáno neochotou, ale zejména nepřipraveností uvažovat v intencích, že by mohl existovat kompenzační procesní úkon realizující započtení v procesním režimu, v reálném čase a s využitím existujícího nároku. Vyjadřuji přesvědčení, že vedle hmotněprávního započtení je právně upravena i procesní kompenzace. Apriorní závěr, že uvedený právní názor je bez dalšího (bez odpovídající argumentace) nesprávný, považuji za nedostatek představivosti a neochotu uvažovat v intencích stávajících postojů. K úvahám, že existuje a může existovat jen hmotněprávní započtení, neboť kompenzace je hmotněprávní způsob zániku závazku, poukazuji na paralelu s uznáním závazku.

Konstatuji, že vedle sebe existuje hmotněprávní uznání závazku a procesní uznání nároku. Jedná se o odlišná jednání (úkony) uskutečněná v režimu hmotněprávním a procesním a nikoho by nenapadlo uznání nároku jako procesní jednání poměřovat prizmatem uznání závazku. Stejně tak vedle sebe může existovat a existuje hmotněprávní započtení, jež se v řízení zohledňuje vznesením námitky zániku závazku (započtením), a obrana vedená procesní kompenzací.

Rozdíl mezi procesním započtením a uplatněním dřívější hmotněprávní kompenzace ve směnečném rozkazním řízení

Rozlišení procesního započtení od dovolání se dřívější hmotněprávní kompenzace má zásadní dopady na uplatnitelnost obrany započtením nároku ve směnečném rozkazním řízení, neboť obrana odvozená od hmotněprávního započtení je založena na tvrzení zániku závazku, vychází tedy ze skutkového stavu, který je, jak bude uvedeno dále v textu, nezbytné zohlednit k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu. Obrana založená na neexistenci uplatněného nároku, jehož zánik žalovaný odůvodňuje hmotněprávním započtením, tak může být shledána důvodnou jen v případě, že projev vůle směřující k započtení byl uskutečněn dříve, než soud uplatněný nárok přiznal směnečným platebním rozkazem. Na procesní započtení však uvedené časové omezení nedopadá. Odůvodnění posledně vysloveného závěru předkládám bezprostředně dále v textu.

Zpochybnění existence uplatněného nároku nelze považovat za jedinou možnou procesní obranu proti nároku, jenž byl přiznán směnečným platebním rozkazem. Obranu proti uplatněnému nároku lze uskutečnit i procesním započtením

Zpochybní-li žalovaný nárok, jenž byl přiznán ve směnečném rozkazním řízení, řádně vymezenými námitkami proti směnečnému platebnímu rozkazu, je nezbytné, aby soud uplatněný nárok projednal a následně posoudil, zda jej přiznal důvodně, či nikoli.²¹ S ohledem na specifickou koncentraci směnečného rozkazního řízení by měl soud nárok projednat v intencích vymezené obrany. Pokud shledá, že uplatněný nárok přiznal nedůvodně, a zjistí skutkový stav, který mu poskytne oporu pro zrušení vydaného rozhodnutí, zruší vydaný směnečný platební rozkaz rozsudkem.²²

Nejpravděpodobnější variantu výsledku námitkového řízení v případě, že soud dospěje k závěru, že uplatněný nárok přiznal důvodně, představuje ponechání směnečného platebního rozkazu v platnosti. Jelikož však zpochybnění existence či vymahatelnosti uplatněného nároku nepředstavuje jedinou možnou obranu v řízení, připadá v úvahu

zrušení směnečného platebního rozkazu i v případě, že soud konstatuje důvodné uplatnění nároku.

Žalovaný má totiž možnost se v řízení bránit i uplatněním vzájemné žaloby a procesním započtením. Jsem přesvědčen o faktu, že uvedené možnosti žalovanému svědčí i ve směnečném rozkazním řízení. S ohledem na zaměření článku se nebudu dále zabývat obranou vedenou vzájemnou žalobou.

Není mi znám žádný důvod, pro který by obranu procesním započtením nemohl žalovaný v rámci směnečného rozkazního řízení využít. Z žádného ustanovení OSŘ, a to ani z § 175, který upravuje směnečné rozkazní řízení, ani z § 98, který upravuje procesní započtení, jakož ani ze systematiky OSŘ nevyplývá, že by k obraně proti směnečnému nároku, jenž byl přiznán směnečným platebním rozkazem, nebylo možné uplatnit protinárok cestou jeho procesního započtení. S faktem, že soud při posouzení obrany vychází ze stavu řízení, který byl dán k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu, se vypořádám v další části textu.

Závěr, že „k započtení, jež bylo uskutečněno po vydání směnečného platebního rozkazu, nelze přihlížet, neboť se přezkoumává jen důvodnost vydání rozhodnutí“ (Nejvyšší soud ČR v kritizovaném rozhodnutí využívá formulaci, zda byl „směnečný platební rozkaz vydán právem“), nepovažuji za správný, neboť, jak jsem již uvedl výše, z povahy věci vyplývá, že procesní kompenzací žalovaný nezpochybňuje existenci uplatněného nároku, ale využívá svůj jiný nárok k eliminaci existujícího uplatněného nároku, v důsledku čehož i důvodné přiznání nároku může být následně po námitkovém řízení revokováno. I když je tedy uplatněný nárok směnečným platebním rozkazem přiznán důvodně, je třeba jej zrušit, pokud žalovaný vůči němu procesně korektním způsobem započítá v rámci řízení jiný kompenzabilní nárok.

Námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu nejsou opravným prostředkem, ale prostředkem procesní obrany v rozkazním řízení. Převažujícím účelem „námitkového řízení“ (části směnečného rozkazního řízení, které následuje po podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu) není přezkum vydaného směnečného platebního rozkazu, jenž by byl uskutečněn s cílem identifikovat

²¹ Pokud je mi známo, soudy v námitkovém řízení neprojednávají uplatněný nárok, ale pouze námitky podané proti tomuto rozhodnutí. Uvedený aspekt směnečného rozkazního řízení přesahuje rámec tohoto článku; jedná se o složitou problematiku s potřebou vyjasnit ji rozsáhlou argumentací, která si zaslouží samostatné zpracování, nebudu se jím tudíž v rámci předkládané úvahy zabývat. Podrobněji viz CHALUPA, R., *Směnka*, str. 49.

²² Uvedený závěr platí pro případ, že soud bude postupovat procesně správně.

a případně odstranit vady řízení nebo rozhodnutí, ale projednání žalovaného nároku v následném řízení, v němž musí být žalovanému poskytnut prostor pro uplatnění obrany vůči vznesenému nároku, jenž mu nebyl dán před přiznáním nároku směnečným platebním rozkazem. Základní koncepce směnečného rozkazního řízení je taková, že soud přizná uplatněný nárok směnečným platebním rozkazem na základě skutkových tvrzení žalobce a předložené směny bez slyšení žalovaného. Nekontra-diktornost předrozkazní části řízení, v níž soud zkoumá předpoklady pro přiznání nároku, a první fáze směnečného rozkazního řízení, jejímž výstupem je směnečný platební rozkaz, musí být v případě, že žalovaný prozatímni výsledek řízení zpochybní námitkami proti tomuto rozhodnutí, nezbytně kompenzována řádným a plnohodnotným projednáním uplatněného nároku a poskytnutím prostoru pro uplatnění veškeré v úvahu připadající obrany. Na uvedeném závěru musím trvat navzdory faktu, že ustanovení § 175 OSŘ ve svém čtvrtém odstavci uvádí, že „Podá-li žalovaný včas námitky, nařídí soud k jejich projednání jednání“, neboť není-li směnečný nárok projednán před vydáním směnečného platebního rozkazu (a to není, neboť soud směnečný platební rozkaz vydává bez slyšení žalovaného), musí být projednán v námitkovém řízení.

Z povahy a průběhu směnečného rozkazního řízení vyplývá, že žalovaný nemá možnost bránit se proti uplatněnému nároku započtením protinároku před vydáním směnečného platebního rozkazu, neboť se o existenci řízení zpravidla dozví až z doručeného směnečného platebního rozkazu. Nelze akceptovat takový model směnečného rozkazního řízení, v jehož rámci se žalovaný nemůže bránit procesním započtením ani před přiznáním nároku, ani po jeho přiznání. Ustanovení § 175 OSŘ musí být nezbytně vykládáno tak, aby měl žalovaný možnost reálně uplatnit důvodnou obranu alespoň v některé jeho části, neboť žalovaný nesmí být v důsledku vyřízení nároku ve směnečném rozkazním řízení zkrácen na žádné z možností, jak se proti nároku přiznanému směnečným platebním rozkazem bránit.

Při posuzování důvodnosti přiznání nároku směnečným platebním rozkazem musí soud vycházet ze skutkového stavu, který existoval v okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu, není však vázán procesním stavem, který v řízení k uvedenému okamžiku panoval

Jak jsem již zmínil v úvodu článku, je třeba za jedno ze stěžejních specifíků a charakteristických rysů směnečného rozkazního řízení považovat existenční rezistenci směnečného platebního rozkazu vůči zpochybnění nároku, jež soud jeho prostřednictvím přiznal, námitkami proti tomuto rozhodnutí.²³ Z konceptu směnečného rozkazního řízení, v jehož rámci soud meritorně rozhoduje bez slyšení žalovaného a námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu jen odkládají právní moc tohoto rozhodnutí, vyplývá, že v „námitkovém řízení“ musí být přezkoumána důvodnost přiznání uplatněného nároku.²⁴ Zmíněné aspekty této specifické podoby civilního procesu²⁵ do řízení vnášejí hned několik atypických důsledků; jedním z nich je fakt, že soud při meritorním rozhodování, tedy i při vydání rozsudku, jímž rozhoduje o zrušení směnečného platebního rozkazu nebo o ponechání tohoto rozhodnutí v platnosti, vychází ze skutkového stavu, který existoval v okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu.

Základním východiskem nesprávného postoje Nejvyššího soudu ČR k možnosti uplatnit obranu proti nároku, jenž byl přiznán směnečným platebním rozkazem,²⁶ započtením, je přesvědčení, že při rozhodování v námitkovém řízení je rozhodný „stav řízení“, jenž byl dán k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu. Takový závěr nelze považovat za správný, neboť je založen na příliš širokém vymezení aspektů řízení, které je třeba fixovat k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu.

Zohledňovaný skutkový stav je skutečně nezbytně časově situovat do okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu, procesní stav řízení však k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu za uzavřený považovat nelze.

²³ Směnečný platební rozkaz se neruší v důsledku podání námitek proti tomuto rozhodnutí.

²⁴ Nejedná se však o přezkum rozhodnutí, neboť námitky nemají povahu opravného prostředku, námitkové řízení není řízením opravným a není uskutečňováno za účelem nalezení případných vad rozhodnutí nebo řízení, jež jeho vydání předcházelo, a k případnému odstranění takových vad.

²⁵ Směnečného rozkazního řízení.

²⁶ Jedná se postoj předložený v kritizovaném rozhodnutí sp. zn. 29 Odo 63/2006.

Zákonem předvídaným procesním úkonům (jednáním) účastníků řízení je třeba ve směnečném rozkazním řízení přiznat odpovídající účinky i v případě, že byly uskutečněny po vydání směnečného platebního rozkazu. Ve směnečném rozkazním řízení nelze upírat relevanci zpětvzetí žaloby, návrhu na vstup nového účastníka do řízení dle ustanovení § 107a OSŘ nebo návrhu na schválení soudního smíru. Soud je povinen uvedené procesní aktivity účastníků řízení zohlednit přesto, že byly učiněny poté, co byl rozhodný skutkový stav již „aretován“ vydáním směnečného platebního rozkazu. K zastavení řízení (pokud by k němu na základě zpětvzetí žaloby došlo), k připuštění změny v osobě žalobce a ke schválení soudního smíru by soud přistoupil bez ohledu na fakt, jaký byl rozhodný skutkový stav k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu. Identicky je třeba pohlížet na procesní započtení. Ustanovení § 98 OSŘ koncipuje zvláštní obranu žalovaného v podobě procesního započtení, žalovaný má možnost tuto obranu využít i v případě, že soud uplatněný nárok přiznal směnečným platebním rozkazem. Realizace procesního započtení neovlivňuje skutkový stav a není založena na změně skutkového stavu, která by nastala po vydání směnečného platebního rozkazu. Z uvedeného důvodu není významné, zda k započtení došlo před okamžikem, k němuž se váže rozhodný skutkový stav, nebo až po něm.

Ad absurdum lze uvažovat i v intencích podobnosti právního režimu námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu a procesního započtení. Obě jednání jsou zákonem předvídanými defenzivními procesními úkony uskutečňovanými žalovaným po vydání směnečného platebního rozkazu. Nepřiznává-li Nejvyšší soud ČR relevanci procesnímu započtení, jež bylo uskutečněno po vydání směnečného platebního rozkazu, mohl by jednoho dne dospět k závěru, že neúčinnými jsou i námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu, které žalovaný podal až po vydání tohoto rozhodnutí.

Překážku pro respektování relevance obrany uskutečněné procesním započtením protinároku v průběhu směnečného rozkazního řízení nepředstavuje ani limit v podobě fixování skutkového stavu k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu. Rozhodný okamžik pro zjišťování skutkového stavu vztažený k vydání směnečného platebního rozkazu platí i pro obranu vedenou procesním započtením, zmrazení skutkového stavu k okamžiku vydání směnečného platebního

rozkazu však nebrání navození účinků kompenzace, ohraničuje ovšem skutkové východisko pro započtení. Započtení regulované ustanovením § 98 OSŘ se uskutečňuje v rovně procesně vedené obrany a jeho provedení může (a mělo by) vycházet ze skutkového stavu existujícího v okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu s tím, že pokud z něj vychází, není dán žádný důvod pro nepřiznání účinků tohoto úkonu z důvodu, že byl uskutečněn až v námitkové lhůtě.

Znemožnění vést obranu proti směnečnému nároku, jenž byl přiznán směnečným platebním rozkazem, cestou procesního započtení představuje zásah do práva žalovaného na spravedlivý proces

Směnečné rozkazní řízení je specifickým procesem, jenž je do civilního řízení včleněn za účelem snadného a rychlého uplatnění směnečných nároků. Promptní přiznání uplatněného nároku směnečným platebním rozkazem je založeno na potlačení kontradiktorního principu v předrozkazní části řízení a v první fázi směnečného rozkazního řízení, když soud návrhu žalobce vyhoví bez slyšení žalovaného jen na základě skutkových tvrzení žalobce a předložené směnky. Pokud žalovaný uplatněný nárok podáním námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu zpochybní, je třeba v následném řízení, jež je vedeno po podání námitek, žalovanému umožnit plnohodnotné uplatnění obrany. Z tohoto důvodu je nepřijatelné, aby žalovanému byla odňata možnost bránit se proti uplatněnému nároku procesním započtením jen z důvodu značně extenzivního výkladu právní normy (v tomto případě § 175 OSŘ), jenž dle mého přesvědčení zřetelně koliduje s jinými ustanoveními zákona.

Spravedlivý průběh směnečného rozkazního řízení a právo na spravedlivý proces

Není jistě přehnaným požadavek žalovaného, aby mu v tomto řízení byl garantován spravedlivý průběh řízení. Očekávání oboustranně korektního průběhu sporu je plně oprávněné i ve směnečném rozkazním řízení. Není založeno jen na obecném postoji, že nelze akceptovat mechanismus průběhu řízení, který systémově bez legitimního důvodu zkracuje jednu z procesních stran na jejích procesních právech. Právo na spravedlivé řízení (spravedlivý

proces) je ústavním právem, jež je zaručeno Listinou základních práv a svobod. V rámci hodnocení postavení sporných stran v řízení, a to i v jeho směnečné rozkazní podobě, je nezbytné vycházet zejména z čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle něž jsou si všichni účastníci v řízení rovni. Rovnost účastníků řízení je stěžejní ideou, jejíž prosazení do průběhu civilního řízení představuje základ spravedlivého řízení.

Právem na spravedlivý proces je poměrně široký soubor práv, jež v českém právním řádu zakotvuje Listina základních práv a svobod v hlavě páté, když tato práva jsou podřazována pod právo na soudní a jinou právní ochranu. Z celého komplexu práv zakotvených Listinou základních práv a svobod, jež vymezují obsah práva na spravedlivý proces,²⁷ vybírám právo na:

- zákonem stanovený postup a upravený proces a
- spravedlivé rozhodnutí.²⁸

Při hledání obsahu práva na zákonem stanovený postup a upravený proces, jakož i naplňování obsahu pojmu rovnosti účastníků v řízení je třeba pracovat zejména s následujícími součástmi práva na spravedlivý proces:

- právo na právní slyšení a
- princip rovnosti zbraní.

V rámci výkladu problematiky relevance procesního započtení ve směnečném rozkazním řízení stojí v popředí princip rovnosti zbraní; právo na právní slyšení sehrává podstatnou roli zejména při definici řádného způsobu vymezení obrany, mezi projednání uplatněného nároku a zjišťování skutkového stavu. Dále v textu se tedy zaměřím na princip rovnosti zbraní.

Princip rovnosti zbraní

Jak jsem již naznačil výše, existenci principu rovnosti zbraní je třeba dovozovat z Listiny základních práv a svobod, konkrétně z již uvedeného čl. 37 odst. 3, jenž konstatuje, že všichni účastníci v řízení jsou si rovni. Tento princip je odrazem již základního ustanovení čl. 1 Listiny základních práv a svobod²⁹, které v první větě stanoví, že „Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti a právech“. V civilním soudním řízení je uvedený princip zakotven ustanovením § 18 odst. 1 OSŘ, jenž ve své

úvodní pasáži uvádí: „Účastníci mají v občanském soudním řízení rovné postavení.“

Rovné postavení účastníků řízení v sobě zahrnuje právo na využití stejných procesních prostředků, konkrétně jde tedy o právo strany řízení rovnocenně procesně působit na orgán, který věc rozhoduje, neboť každý z účastníků řízení musí mít stejnou šanci ovlivnit úsudek tohoto orgánu.³⁰ Právě uvedený aspekt rovnosti stran spočívající v právu využít stejné procesní prostředky k vedení procesního útoku nebo procesní obrany lze označit jako rovnost zbraní.

Vyváženost rozkazního řízení

Jak jsem již uvedl, cílem rozkazního řízení je vytvoření procesní platformy pro snazší a rychlé uplatnění nesporných nároků. Projednání věci, které je založeno na mechanismu, v jehož rámci soud meritorně rozhodne na základě skutkových tvrzení žalobce, aniž by žalovanému poskytl možnost vyjádřit se k důvodnosti uplatnění nároku a aniž by zohlednil skutková tvrzení žalovaného, je extrémně nevyvážené. Je-li uplatňován nárok, kterému žalovaný neodporuje, není proč trvat na způsobu vyřízení věci, který žalovanému otevírá možnost plnohodnotné procesní obrany proti nároku, jenž byl platebním rozkazem přiznán. Pokud však žalovaný učiní nárok přiznaný směnečným platebním rozkazem sporným, je nezbytné poskytnout tomtuto účastníkovi řízení takové prostředky obrany, s jejichž uplatněním se počáteční nerovnováha v řízení eliminuje. Žalovaný musí především dostat prostor k plnohodnotnému zpochybnění uplatněného nároku, a to v intencích, jež jsou v přiměřené relaci s možnostmi, které měl k dispozici žalobce při uplatnění nároku.

Aby rozkazní řízení nekolidovalo s právem žalovaného na spravedlivý proces, nesmí být obrana žalovaného *a priori* zúžena o některé z v úvahu připadajících defenzivních prostředků. V intencích respektování požadavku na ústavně konformní průběh řízení nelze právní úpravu směnečného rozkazního řízení v žádném případě vykládat tak, že po nevyvážené části řízení, v níž je bez právního slyšení žalovaného uplatněný nárok přiznán směnečným platebním rozkazem, je

²⁷ Dle I. Pospíšila zakotvuje Listina základních práv a svobod výslovně následující prvky práva na spravedlivý proces: právo na soud, na přístup k soudu, zákonem stanovený postup a upravený proces, spravedlivé rozhodnutí, efektivní prostředky nápravy a nárok na náhradu nespravedlivého rozhodnutí. In: Wagnerová, E. – Šimíček, V. – Langášek, T. – Pospíšil, I. aj. *Listina základních práv a svobod: komentář*, Praha 2012, str. 728.

²⁸ Viz čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

²⁹ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha 2012, str. 236.

³⁰ POSPÍŠIL, I. In: Wagnerová, E. – Šimíček, V. – Langášek, T. – Pospíšil, I. aj., c. d., str. 777.

žalovanému upřena možnost vést obranu proti předběžně přiznanému nároku procesním započtením z toho důvodu, že řízení již pokročilo do stadia, v němž tuto obranu uplatňovat nelze, když v jeho předchozí fázi se s uplatněním obrany vůbec nepočítá a není pro ni koncipován žádný procesní nástroj. Závěr, že obranu započtením nároku nelze využít po vydání směnečného platebního rozkazu, považuji nejen za nesprávný, ale dokonce za absurdní, neboť do okamžiku přiznání nároku žalovaný tuto obranu nemohl taktéž využít, jelikož zákonem stanovený prostor pro uplatnění obrany je časově situován do doby po doručení směnečného platebního rozkazu.

Při posuzování závěru, že započtení nelze k obraně využít po vydání směnečného platebního rozkazu, si nelze nepovšimnout faktu, že v drtivé většině případů se žalovaný o existenci řízení zpravidla nedozví dříve, než mu je směnečný platební rozkaz doručen. Nemohu akceptovat takový výklad ustanovení § 175 OSŘ, podle něž jednu z legitimních a v případě existence protinároku i efektivních možností obrany žalovanému znemožňuje fakt, že uplatněný směnečný nárok je vyřízen ve směnečném rozkazním řízení. Pokud by tedy právní úprava směnečného rozkazního řízení zapovídala možnost bránit se proti vymáhanému nároku započtením protinároku, jednalo by se o její zjevnou kolizi s požadavkem na ústavně konformní průběh řízení, neboť rovnost zbraní v sobě zahrnuje právo využít obdobné procesní prostředky. Jestliže žalobce může v řízení uplatnit nárok, musí být žalovanému poskytnuta možnost uplatnit v tomtéž řízení protinárok, a to i cestou procesního započtení.

Právo na zákonem stanovený postup řízení a zákonem upravený proces

Jak jsem již uvedl, právo na spravedlivý proces v sobě zahrnuje i požadavek na respektování zákonem stanoveného postupu řízení. Ustanovení § 98 OSŘ zakotvuje nezpochybnitelnou možnost obrany proti uplatněnému nároku procesním započtením. Je nepřijatelné uplatňovat takový výklad ustanovení § 175 OSŘ, na jehož základě je žalovanému upírána možnost vést obranu způsobem, který upravuje jiné ustanovení téhož předpisu. Jak jsem již uvedl výše v textu, nelze z ustanovení § 175 OSŘ dovodit, že by se vůči § 98

OSŘ jednalo o speciální normu, která by pro směnečné rozkazní řízení možnost procesního započtení vylučovala, neboť v § 175 OSŘ nelze nalézt ani náznak zakotvení specifického právního režimu směnečného rozkazního řízení, jenž by neúčinnost započtení realizovaného dle ustanovení § 98 OSŘ po vydání směnečného platebního rozkazu odůvodňoval. Rozhodování soudů na základě výkladu ustanovení § 175 OSŘ, který žalovanému bez legitimního důvodu zakazuje využít možnost, již mu nabízí ustanovení § 98 OSŘ, je flagrantním porušením práva žalovaného na spravedlivý proces, neboť atakuje právo na zákonem stanovený postup soudů v řízení.

Nezbytnost ústavně konformního výkladu ustanovení § 175 OSŘ

Ústavní soud ve svých nálezech dochází k závěru, že směnečné rozkazní řízení a s ním spojená koncentrace řízení zakotvená v ustanovení § 175 OSŘ jsou způsobilé k ústavně konformnímu výkladu, když v nálezu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 3058/14, mimo jiné, uvádí, že „Dle názoru Ústavního soudu lze § 175 o. s. ř. ústavně konformně vykládat“.³¹ Jestliže Ústavní soud absenci kolize právní úpravy směnečného rozkazního řízení s právem na spravedlivý proces zakládá na závěru, že ustanovení § 175 OSŘ lze vykládat způsobem, jenž průběh směnečného rozkazního řízení činí souladným s prosazením všech komponent práva na spravedlivý proces, nezbyvá mi než konstatovat, že tento Ústavním soudem shledaný potenciál ústavní konformity směnečného rozkazního řízení je třeba naplňovat a ustanovení § 175 OSŘ vykládat a v konkrétních řízeních aplikovat způsobem, který respektuje právo žalovaného na spravedlivý proces a který žalovaného nezkracuje na jeho oprávněných procesních právech, v tomto případě na právu bránit se proti uplatněnému nároku procesním započtením.

Neústavnost průběhu směnečného rozkazního řízení nelze sanovat v exekučním řízení

Lze se setkat s názorem (29 Cdo 3204/2008), že soudy uplatňovaná nepřijatelnost obrany započtením ve směnečném rozkazním řízení žalovaného nezkracuje na jeho procesních právech, neboť započtení lze následně využít v rámci vykonávacího řízení, respektive

³¹ Ústavní soud v Ústavním nálezu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 3058/14, uvádí: „Dle názoru Ústavního soudu lze ústavně konformně vykládat § 175 o. s. ř. a Ústavní soud se neztotožňuje s názorem stěžovatele, že je toto ustanovení protiústavní.“

exekuce. K uvedenému mi nezbyvá než konstatovat, že nalézací řízení a řízení exekuční (včetně řízení vykonávacího) jsou řízeními vzájemně oddělenými a jejich korektnost je nezbytné posuzovat samostatně. Nejsou-li v nalézacím řízení šetřena práva žalovaného v tom směru, že se mu nedostatečně dostává možnosti využít stejné nebo obdobné prostředky k dosažení jeho procesních cílů jako žalobci, nelze tuto nerovnováhu nalézacího procesu sanovat v řízení exekučním nebo vykonávacím.

Mnohem významnější je však praktický rozměr výše předestřené názoru. Pokud žalovaný nikdy v průběhu nalézacího řízení nedostane možnost bránit se započtením nároku a pokud v důsledku výše uvedeného procesního omezení v nalézacím řízení nespěje, přestože měl za žalobcem nárok způsobilý k započtení, je tímto omezením zásadně poškozen. Považuji za nemyslitelné, aby ve spravedlivém řízení neměl žalovaný možnost využít některou z regulérních variant obrany s tím, že tento deficit v uplatnění principu rovnosti zbraní může být sanován v průběhu exekučního řízení. Možnost navrhnout zastavení exekučního (vykonávacího) řízení na základě provedení započtení je zoufale chabou náplastí pro povinného, vůči němuž oprávněný získal exekuční titul z toho důvodu, že žalovanému byla upřena možnost v nalézacím řízení uplatnit relevantní obranu. Vedení exekučního řízení povinnému způsobuje značné nepříjemnosti – je obvyklé, že vedení exekuce je provázeno zablokováním účtů, zveřejněním informace o vedení exekuce na listech vlastnictví povinného (vlastní-li nemovitý majetek zapsaný v katastru nemovitostí), zveřejněním informace v centrální evidenci exekucí. Zcela zásadní omezení pro povinného spočívá v navození účinků generálního inhibitoria³² a zpravidla i několika speciálních inhibitorií. Vedení exekuce může povinnému zdaleka ne výjimečně způsobit zásadní potíže v zaměstnání, v podnikání (ztrátou renomé u obchodních partnerů a u financujících peněžních ústavů). Úvaha, že ústavní konformita směnečného rozkazního řízení je zachována tím, že má žalovaný možnost bránit se kompenzací v exekučním řízení, mi připadá jako z jiného vesmíru nebo jako z izolovaného světa stojícího mimo společenskou realitu.

Neprojednání započtení ve směnečném rozkazním řízení a přepjatý formalismus

Omezení žalovaného v možnosti bránit se ve směnečném rozkazním řízení započtením uskutečněným podle ustanovení § 98 OSŘ nemá daleko od přepjatého formalismu, jež je nezbytné považovat za obzvláště nepříznivý jev. Neprojednání kompenzační obrany řízení nelze považovat za prostředek blokuující obstrukční jednání žalovaného, má však zásadní dopady na věcnou uspokojivost výsledku projednání věci. Meritorní posouzení obrany vedené započtením nároku žalovaného proti nároku, jež soud přiznal směnečným platebním rozkazem, by směnečné rozkazní řízení nijak významně neprodloužilo. Rozhodně by nepotlačilo působení urychlujícího faktoru směnečného rozkazního řízení, jenž spočívá v uplatnění koncentračního principu, neboť ten se v předmětném řízení prosazuje až v okamžiku uplatnění námitkové lhůty, nikoli již při vydání směnečného platebního rozkazu. Nepřipuštění projednání započtení tak nemůže být projevem úmyslu zákonodárce, který by přinesl odstranění průtahů v řízení, představuje jen neodůvodněné zkrácení žalovaného na jeho právu využít k obraně proti uplatněnému nároku všechny zákonem dovolené prostředky.

Závěr

Přestože neexistuje žádná zákonná překážka, která by bránila možnosti vést obranu proti směnečnému nároku, jenž byl vyřízen ve směnečném rozkazním řízení, procesním započtením, Nejvyšší soud ČR tuto obrannou aktivitu žalovaného nepřipouští.

Argumentaci, na níž Nejvyšší soud ČR svůj negativní postoj k možnosti dosáhnout meritorního odklizení směnečného platebního rozkazu započtením nároku zakládá, považuji za nesprávnou. Při rozhodování o důvodnosti uplatnění nároku, jenž byl přiznán směnečným platebním rozkazem, a o důvodnosti obrany vznesené proti tomuto nároku je skutečně třeba vycházet ze skutkového stavu, jenž existoval k okamžiku vydání uvedeného rozhodnutí; procesní stav, jenž v řízení k tomuto okamžiku panoval, však respektován být nejen že nemusí, ale dokonce ani nemůže. Řízení nelze k okamžiku přiznání nároku směnečným platebním rozkazem procesně zamrazit. Tak, jako je nezbytné další průběh řízení otevřít vůči námitkám proti směnečnému

³² Inhibitorium spočívá v zákazu nakládání s majetkem.

platebnímu rozkazu, vůči návrhu na změnu v osobě žalobce a dalším procesním úkonům (jednáním) účastníků, je nelze držet uzavřené ani vůči procesnímu započtení, které má povahu procesního úkonu žalovaného (možná dokonce úkonu dispozičního) a jež zohledňuje skutkový stav existující v okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu s tím, že tento skutkový stav (existence splatného započitatelného nároku) následně procesně využívá k zániku nároku a protinároku kompenzací. Popsaný procesní postup nelze reprobovat s odůvodněním, že skutkový stav je ve směnečném rozkazním řízení uzavřen k okamžiku vydání směnečného platebního rozkazu.

Vyjadřuji tedy přesvědčení, že ustanovení § 98 a § 175 OSŘ je třeba vykládat tak, že procesní započtení se zákonem předvídanými účinky lze uskutečnit i v případě, že uplatněný směnečný nárok byl přiznán směnečným platebním rozkazem. Procesní postup soudů spočívající v nepřipouštění procesního započtení ve směnečném rozkazním řízení porušuje právo žalovaných na spravedlivý proces, neboť jim uzavírá cestu k využití shodných nebo obdobných prostředků k prosazení jejich procesního postoje.

KNIŽNÍ NOVINKY Z NAKLADATELSTVÍ WOLTERS KLUWER

Komentovaná judikatura k s. r. o.

Ivan Chalupa, David Reiterman

Kniha nabízí řešení konkrétních otázek korporátní praxe na základě analýzy soudních rozhodnutí.

Kniha je členěná na základní tematické oblasti (např. založení s. r. o., obchodní rejstřík, práva a povinnosti společníka, postavení valné hromady a jednatele, nabytí, převod a zastavení podílu apod.) a v rámci nich dále na konkrétní otázky, které praxe nejčastěji přináší. Na tyto otázky autoři nabízejí jasné odpovědi podložené konkrétními soudními rozhodnutími. Díky přehlednému členění se čtenář může buď spokojit se stručným ano/ne, anebo začít hlouběji studovat argumentaci soudů i autorů samotných.

Autoři vždy vybírají jen nejdůležitější pasáže rozsudků, komentují je, dávají do souvislostí, vysvětlují vývoj judikatury v závislosti na novelách předpisů a uvádějí i vlastní názor a doporučení, zejména u nejasných výkladů, kde se ve svých rozhodnutích soudní praxe neshoduje.

Kniha je malou „ochutnávkou“ průběžně aktualizovaného Praktického manuálu ZOK, který najdete v ASPI knihovně (*více informací o Praktickém manuálu ZOK v ASPI najdete na www.aspi.cz*).

Objednat můžete na obchod.wolterskluwer.cz